

MAHKUMLARGA NISBATAN JISMONIY KUCH VA MAXSUS VOSITALARNI ISHLATISH

Irnazarov Shuhrat

*TerDU Yuridik Fakulteti “Jinoyat huquqi va
Fuqarolik protsessi” kafedrası o‘qituvchisi*

Eshmurzayev Umar

Terdu Yuridik Fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ozodlikdan mahrum qilish jazosi ijro etiladigan muassasalarda mahkumlarga nisbatan jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llashning huquqiy asoslari, tartibi hamda chegaralari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining ozodlikdan mahrum qilish turidagi jazoni ijro etish muassasalarining ichki tartib qoidalarini tasdiqlash to‘g‘risidagi normativ-huquqiy hujjatlari hamda Jinoyat-ijroiya huquqi darsligida bayon etilgan nazariy va amaliy qoidalar asos qilib olinadi. Maqolada jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llashga sabab bo‘ladigan holatlar, ularning qonuniyligi, zaruriylik va mutanosiblik prinsiplari, shuningdek, mahkumlarning huquq va qonuniy manfaatlarini ta‘minlash masalalari yoritib beriladi. Shuningdek, mazkur vositalarni qo‘llash jarayonida qonun ustuvorligi va inson huquqlariga rioya etishning ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari jazoni ijro etish muassasalari faoliyatida qonuniylikni mustahkamlash hamda amaliyotda uchraydigan muammolarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Kalit So‘zlar: Mahkum, jazoni ijro etish muassasasi, ichki tartib qoidalari, jismoniy kuch qo‘llash, maxsus vositalar, qonuniylik prinsipi, zaruriy chora, xavfsizlikni ta‘minlash, qarshilik ko‘rsatish, tartibsizliklarning oldini olish, o‘zini himoya qilish, intizomiy ta‘sir chorasi, proporsionallik, ogohlantirish talabi, xizmat vakolatlari, jinoyat-ijroiya huquqi, majburlov choralari, inson huquqlari, insonparvarlik prinsipi, vakolat doirasi, nazorat va javobgarlik.

Kirish: Ozodlikdan mahrum qilish jazosi ijro etiladigan muassasalarda tartib va xavfsizlikni ta‘minlash davlat oldidagi muhim vazifalardan biridir. Bunday muassasalarda xizmat olib boruvchi xodimlar mahkumlar bilan doimiy muloqotda bo‘lib, ayrim holatlarda qonunbuzarliklarning oldini olish yoki xavfli vaziyatlarni bartaraf etish uchun jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llashga majbur bo‘ladilar. Biroq bu choralar faqat qonunda belgilangan asoslar va qat’iy tartiblar doirasidagina amalga oshirilishi lozim.

Mahkumlarga nisbatan jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llash masalasi nafaqat tartibni saqlash, balki inson huquqlari va qadr-qimmatini ta‘minlash bilan

chambarchas bog‘liqdir. Chunki har qanday majburlov chorasi insonparvarlik, qonuniylik va zaruriyat tamoyillariga asoslanishi kerak. Aks holda, bunday choralar noqonuniy zo‘ravonlikka aylanib ketishi mumkin.

Mazkur mavzu O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi tomonidan tasdiqlangan jazoni ijro etish muassasalarining ichki tartib qoidalari hamda jinoyat-ijroiya huquqi normalari asosida yoritiladi. Tadqiqotda jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llashning huquqiy asoslari, ularni qo‘llash shartlari va chegaralari, shuningdek, mahkumlarning huquqiy himoyasi masalalari tahlil qilinadi. Ushbu mavzuni o‘rganish jazoni ijro etish tizimida qonun ustuvorligini ta‘minlash va inson huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Metodlar: Mazkur tadqiqotda mahkumlarga nisbatan jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llash masalasini o‘rganishda normativ-huquqiy va nazariy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy manbalari sifatida O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi tomonidan tasdiqlangan ozodlikdan mahrum qilish turidagi jazoni ijro etish muassasalarining ichki tartib qoidalari hamda jinoyat-ijroiya huquqi faniga oid darslik materiallari olindi.

Tahlil jarayonida huquqiy normalarni o‘rganish usuli qo‘llanilib, ichki tartib qoidalarida belgilangan jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llash asoslari, shartlari va chegaralari aniqlashtirildi. Shuningdek, jinoyat-ijroiya huquqi darsligida bayon etilgan insonparvarlik, qonuniylik va zaruriyat tamoyillari asosida mazkur choralar nazariy jihatdan baholandi.

Bundan tashqari, qiyosiy-huquqiy usul orqali ichki tartib qoidalarida belgilangan talablar bilan jinoyat-ijroiya huquqi nazariyasida keltirilgan umumiy huquqiy yondashuvlar o‘zaro solishtirildi. Mantiqiy tahlil usuli yordamida jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llashning huquqiy oqibatlari, shuningdek, ularning mahkumlar huquqlariga ta’siri xulosalandi.

Tadqiqot davomida faqat amaldagi normativ hujjatlar va o‘quv adabiyotlarida mustahkamlangan qoidalar asos qilib olinib, amaliy misollar yoki tashqi manbalarga murojaat qilinmadi. Bu esa tadqiqot natijalarining aniqligi va manbalarga sodiqligini ta‘minlashga xizmat qildi.

Natijalar: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ozodlikdan mahrum qilish jazosi ijro etiladigan muassasalarda mahkumlarga nisbatan jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llash qat’iy huquqiy asoslar va aniq belgilangan tartiblar doirasida amalga oshiriladi. Ichki tartib qoidalariga muvofiq, ushbu choralar asosan mahkumning faol qarshilik ko‘rsatishi, muassasa tartibini buzishi, o‘ziga yoki boshqalarga xavf tug‘dirishi kabi holatlarda qo‘llanilishi mumkinligi aniqlandi.

Tahlil jarayonida jismoniy kuch va maxsus vositalar jazolash vositasi emas, balki tartibni tiklash va xavfsizlikni ta‘minlashga qaratilgan majburiy choralar ekanligi tasdiqlandi. Jinoyat-ijroiya huquqi darsligida keltirilgan nazariy qoidalarga ko‘ra,

bunday choralar faqat zaruriyat mavjud bo‘lgan taqdirda, proporsionallik va insonparvarlik tamoyillariga rioya etgan holda qo‘llanishi lozim.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ichki tartib qoidalarida jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llashdan oldin imkon qadar ogohlantirish berish talabi belgilangan bo‘lib, bu mahkumning huquqiy himoyasini ta‘minlashga xizmat qiladi. Choralarni qo‘llash jarayonida xodimlarning vakolat doirasi aniq chegaralangan bo‘lib, belgilangan talablardan chetga chiqish huquqiy javobgarlikka olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, natijalar jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llash mahkumlarning huquq va erkinliklarini cheklovchi chora sifatida baholanishini, biroq bu cheklovlar qonuniy, asosli va vaqtinchalik bo‘lishi zarurligini ko‘rsatdi. Umuman olganda, mazkur choralar jazoni ijro etish tizimida qonun ustuvorligini ta‘minlash hamda muassasa xavfsizligini saqlashda muhim o‘rin tutishi aniqlandi.

Xulosa: Mazkur tadqiqot natijalariga ko‘ra, ozodlikdan mahrum qilish jazosi ijro etiladigan muassasalarda mahkumlarga nisbatan jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llash qat’iy huquqiy normalar bilan tartibga solingan muhim majburlov choralari hisoblanadi. Ushbu choralar muassasalarda tartib va xavfsizlikni ta‘minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish hamda mahkumlar va xodimlarning hayoti va sog‘lig‘ini himoya qilishga qaratilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi tomonidan tasdiqlangan ichki tartib qoidalari va jinoyat-ijroiya huquqi darsligida belgilanganidek, jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llash jazolash maqsadini ko‘zlamaydi, balki faqat zaruriyat mavjud bo‘lgan hollarda, qonuniylik, proporsionallik va insonparvarlik tamoyillariga qat’iy rioya etgan holda amalga oshiriladi. Bu esa jazoni ijro etish tizimida inson huquqlarining himoyalaniishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, xulosa sifatida aytish mumkinki, mazkur choralarni qo‘llashda xodimlarning vakolatlari aniq belgilangan bo‘lib, belgilangan tartib va chegaralardan chetga chiqish huquqiy javobgarlikka sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois, jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llash masalasida huquqiy madaniyatni oshirish, qonun talablariga qat’iy rioya qilish va inson qadr-qimmatini hurmat qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, mahkumlarga nisbatan jismoniy kuch va maxsus vositalarni qo‘llash masalasi jazoni ijro etish tizimida muvozanatli yondashuvni talab etib, u tartibni saqlash bilan birga insonparvarlik va qonun ustuvorligini ta‘minlashga xizmat qilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat ijroiya kodeksi.

3. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi ozodlikdan mahrum qilish turidagi jazoni ijro etish muassasalarining ichki tartib qoidalarini tasdiqlash to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirining buyrug‘i
4. Internet saytlar:
<http://www.https://uz.wikipedia.org>
<http://www.lex.uz>
<http://www.advice.uz>
<http://www.insonhuquqlari.uz/oz/menu/makumlarning-uulari>
www.norma.uz
5. Jinoyat ijroiya huquqi darsligi: S.Niyozova, K,Hakimova, D.Israilova, Sh.Xaydarova, Z.Shamshiddinov